

ARTHUR CONAN DOYLE

VERHALEN UIT EEN VER VERLEDEN

*Oorspronkelijke titel: Tales of Long Ago
First published in 1922 by John Murray*

Vertaald door Michiel Heirman

B&L

INHOUD

INLEIDING	7
DE AFTOCHT VAN DE LEGIOENEN	19
DE LAATSTE GALEI	31
ACHTER DE SLUIER	45
HET ONBEKENDE OOSTEN	53
DE ZANGWEDSTRIJD	71
HET EERSTE CONTINGENT	83
DE GESMADE GODIN	95
DE GIGANT	107
DE RODE STER	133
DE ZILVEREN SPIEGEL	147
ONVERWACHT BEZOEK	163
TREFPUNT	183
DE CENTURIO	195
BRON & TITELS	205

INLEIDING

*Haunted echo that surrounds the glen,
the heather creeping through
the burned out ruins.
And I'm watching
and wondering,
feeling spirits of long ago.
(CLANNAD, *The Poison Glen*)*

‘... als ik een onderscheid moest maken en indien al mijn werk verloren ging behalve wat ik ervan kon redden, dan zou mijn voorkeur onbetwist uitgaan naar de korte historische schetsen die ik de titel gaf *Tales of long ago*.’

Zo luidden de woorden van Arthur Conan Doyle zelf (in 1929, kort voor zijn dood) – en is er een reden om hem tegen te spreken?

Hoewel de auteur zijn faam en welstand te danken had aan Sherlock Holmes, hing het personage hem na verloop van tijd als een molensteen om de nek. Hij vond dat Holmes zijn belangrijker werk in de weg liep en dus beter vermoord zou worden – wat dan ook (eventjes) gebeurde.

Veel meer hield hij van de door hem gecreëerde personages met historische inslag, bijvoorbeeld een brigadier uit de napoleontische tijd in *The adventures of Gerard*. Of een ridder ten tijde van de Honderdjarige Oorlog in *The White Company*, waarmee hij aanknoopte bij het invloedrijke oeuvre van Walter Scott. In het genre van de geschiedenis-fictie heeft hij in totaal negen romans op zijn naam staan.

Doyle, geboren te Edinburgh in 1859, stamde uit een welgestelde familie. Toenemend alcoholisme van vader Charles Altamont Doyle bracht het gezin mettertijd in moeilijkheden, maar dankzij interventie van familieleden kon de jonge Arthur middelbaar onderwijs volgen in Engeland. Aan de harde leermethoden van die Britse school bewaarde hij naderhand geen onvermengd goede herinneringen. In 1875 volgde nog een supplementair jaar in een Oostenrijkse onderwijsinstelling, met de bedoeling zijn kennis van het Duits wat bij te spijkeren. Als aankomend volwassene had hij toen vermoedelijk al het katholicisme van zijn jeugd afgezworen. Hij ging later als agnosticus¹ door het leven.

Tussen 1876 en 1881 studeerde hij medicijnen aan de universiteit van zijn geboortestad. Naar wat hij er nadien over vertelde, had hij die keuze niet met volle overtuiging gemaakt – ‘*It had been determined that I should be a doctor*’ – maar te oordelen naar zijn latere *Tales of medical life* heeft hij zich toch vrij behoorlijk in het beroep kunnen vinden. Overigens was hij reeds in die vroege periode begonnen korte verhalen te schrijven. Een beetje avontuur schrikte hem niet af: een poosje vóór zijn afstuderen voer hij al mee als scheepsdokter op een walvisvaarder, een functie die hij spoedig daarna opnieuw vervulde aan boord van een schip dat langs de West-Afrikaanse kust voer.

1 Zijn volledige naam luidde Arthur Ignatius Conan Doyle. De voornaam *Ignatius* verwijst naar Ignatius van Loyola, stichter van de jezuïetenorde. Het is dan ook ironisch dat zijn geloof onder druk kwam te staan tijdens zijn middelbareschoolopleiding: zowel de Engelse als de Oostenrijkse onderwijsinstelling was een jezuïetenschool.

Tijdens opeenvolgende pogingen tot het opzetten van een dokterspraktijk in Plymouth en Portsmouth, pas na verloop van tijd met succes bekroond, ging hij zich meer en meer op het schrijven van fictie toeleggen. Vooral *The Strand Magazine*, dat rond die tijd het licht zag, publiceerde veel van hem, al lieten ook andere tijdschriften zich niet onbetuigd. Tussendoor betoonde de schrijver-arts zich een vurig pleitbezorger van het vaccinatieprincipe en de vaccinatieplicht.

Na een tiental jaar als huisarts te hebben gewerkt, volgde Doyle in 1890 een opleiding in de oogheelkunde te Wenen. De specifiek Duitse vaktermen bleken er echter te veel aan en die studie werd niet voltooid. Intussen was hij getrouwd en samen met zijn vrouw bezocht hij niet alleen de Oostenrijkse hoofdstad maar ook Venetië en Milaan, waarna nog een paar dagen in Parijs volgden met een studiebezoek bij een specialist in oogziekten. Terug in Londen wilde Doyle als oogarts aan de slag, maar er daagden weinig of geen patiënten op.

Dat betekende een keerpunt: hij was toen tweeëndertig en besloot zich voortaan exclusief aan het schrijven te wijden. Omdat zijn schrijversloopbaan mede en vooral gelanceerd was dankzij het personage van Sherlock Holmes en hij meer tijd wenste te besteden aan zijn historiserend werk, vroeg hij voor nieuwe Holmes-verhalen steeds hogere honoraria... die door zijn uitgevers vlot toegekend werden. Het maakte van Doyle een van de bestbetaalde auteurs van zijn tijd. Ten einde raad liet hij Holmes en diens aartsvijand Moriarty een dodelijke val maken in *The final problem* (1893) – een symbolische titel. Onder druk van de publieke opinie echter – en misschien ook omdat hij er weer smaak in had gekregen – zag hij zich later verplicht zijn held te laten herrijzen:

dat gebeurde in 1903, tien jaar na de vermeende dood van de detective.

Doyle was een fervent beoefenaar van diverse sporten, boksen bijvoorbeeld waaraan hij een zestal verhalen wijdde (*Tales of the ring*). Niet voor één gat te vangen schreef hij ook poëzie en enkele toneelstukken, die evenwel weinig weerklank vonden.

Na het overlijden van zijn eerste vrouw in 1906, aan tuberculose, huwde hij een tweede keer. In totaal had hij vijf kinderen; de voorlaatste, een zoon, publiceerde later als Adrian Conan Doyle.

De politieke en maatschappelijke standpunten van Arthur Conan Doyle konden wel eens wat verwarrend zijn. Zo veroordeelde hij scherp de misstanden in het Congo van Leopold II terwijl hij kort voordien het evenmin vlekkeloze Britse optreden in Zuid-Afrika had verdedigd. De roep om vrouwenstemrecht was bij hem aan dovemansoren gericht en van de suffragettes had hij een regelrechte afkeer – uit wraak goten die een keer vitriool in zijn brievenbus – maar tevens verzette hij zich op lofwaardige wijze tegen de benadeling van vrouwen in de echtscheidingswet. En zijn jongste zoon, die zich de opmerking had veroorloofd dat hij een bepaalde dame lelijk vond, kreeg prompt een oorvijs, met de terechtwijzing dat geen enkele vrouw onaantrekkelijk mocht worden genoemd.

Tegen het einde van de Eerste Wereldoorlog ontwikkelde hij een toenemende fascinatie voor spiritistische fenomenen en praktijken. Van die belangstelling had hij voordien al blijk gegeven, maar ze kreeg nog een impuls door enkele sterfgevallen in zijn familiekring. De Amerikaanse illusionist

Harry Houdini, met wie Doyle een tijdje bevriend was, maakte er geen geheim van dat hij bij zijn opzienbarende voorstellingen gebruikmaakte van suggestie en trucs; de schrijver weigerde echter dit te geloven. Toen Houdini met-tertijd spiritisme onomwonden bedrog ging noemen, leidde dat tot een breuk tussen de twee.

Arthur Conan Doyle overleed in de zomer van 1930 in Windlesham Manor, zijn huis in Sussex. Hij was 71 en stierf door een hartaanval.

Aan de woning, die nu nog bestaat, was na de aankoop in 1907 een ruime biljartkamer toegevoegd, die ook als zitkamer en gebeurlijk als balzaal fungeerde. Daar stonden de vleugel en harp van Doyles muzikale echtgenote, en boven een van de haarden hing een schilderij van Van Dyck. Ettelijke bekende personen waren er ooit te gast, onder anderen de schrijvers Rudyard Kipling, G.B. Shaw, H.G. Wells en Bram Stoker. In 1925 kocht het echtpaar nog het grote buitenverblijf Bignell Wood, prachtig gelegen in de bossen van Hampshire; op het kerkhof van het naburige dorp Minstead bevindt zich tegenwoordig het graf van de auteur.

De cottage waar hij van 1897 tot 1907 woonde, bleef eveneens bewaard. Ze heet Undershaw en staat in Surrey. Het graafschap geniet bekendheid om zijn gezonde luchtstromen, wat van belang was in verband met de longziekte van Doyles eerste echtgenote. Hij had het huis laten bouwen door een bevriend architect, maar het ontwerp was grotendeels van eigen hand, met aandacht voor de nodige medische voorzieningen. Zijn specifieke belangstelling en aanleg op dit terrein had de schrijver geërfd van zijn vader, die zelf een begaafd architectuurtekenaar was geweest.

De dertien verhalen in *Tales of long ago* zijn niet logisch gerangschikt. In de samenstelling van de bundel valt geen echte lijn te ontdekken. De onderwerpen vormen een vrij bont allegaartje, hoofdzakelijk gaande van de laatantieke tijd tot de vroegchristelijke periode, al zit er ook een uitstapje naar de zestiende eeuw tussen.

Chronologische opeenvolging moet er al evenmin in gezocht worden: tussen de thematiek van het ene verhaal en die van het volgende of het voorgaande last de auteur gemakkelijk een hiaat van enkele eeuwen in. Die relatieve willekeur heeft tot aangenaam gevolg dat je telkens weer verrast wordt: bij elke nieuwe titel weet je niet wat je te wachten staat. En het helpt ook vermijden dat het boek op een schoolse geschiedenisles gaat lijken. Een vergelijking dringt zich op met *Puck of Pook's Hill* (1906) van Doyle's tijdgenoot Rudyard Kipling, die daarin aspecten belicht van het leven in het Romeinse Britannia. Het heeft er de schijn van dat beide auteurs elkaar naar de kroon trachtten te steken in die historiserende sfeer. Ter illustratie volgt hier een pregnant fragment uit de genoemde verhalenbundel van Kipling, de verzuchting van een soldaat of officier uit een landelijk garnizoen.

Hoe verder je noordwaarts gaat, des te lediger de wegen – dat spreekt vanzelf. Ten slotte laat je de bossen achter je en klimt de barre heuvels op, waar wolven huilen in de ruïnes van steden die eens daar lagen. Geen aardige meisjes meer in de nederzettingen, geen vriendelijke legaten die je vader gekend hebben toen hij jong was en die je uitnodigen bij hen te logeren. Geen nieuws in de tempels en haltes op het traject,

behalve slecht nieuws van wilde beesten (...). Villa's krijg je niet meer te zien, bloeiende tuinen al evenmin. In plaats daarvan sombere forten met wachttorens van grijze steen (...). Voorbij de grauwe kampementen liggen naakte hellingen onder laaghangende wolkenformaties, die er overheen jagen als chargerende ruitery (...). En terwijl de wind in je helmpluim zingt, strekken de harde wegen zich steeds verder uit, langs altaren voor vergeten legioenen en generaals, langs gebroken beelden van goden en helden, langs talloze graven waarachter de holenvos en de haas je bespieden.

In essentie vertolken deze regels de zienswijze dat de geschiedenis haar loop moet hebben, onontkoombaar en voortgestuwd door een eigen dynamiek. Die dimensie van onvermijdelijkheid en fataliteit is ook in *Tales of long ago* onderhuids aanwezig.

Stilistisch kunnen we opmerken dat Doyle graag veel adjectieven gebruikte, naar moderne maatstaven misschien zelfs iets te veel. Ook bouwde hij vaak lange zinnen, wat de lectuur niet altijd gemakkelijk maakt voor de lezer, inzonderheid de vertaler. Maar zijn historische schetsen getuigen van een levensechtheid die hij misschien wel heeft ontleend aan de biografieën van zijn jongere tijdgenoot Lytton Strachey, die tot de Bloomsbury-kring behoorde.

Inhoudelijk maakte hij er kennelijk een erezaak van de concrete tijds-kaders zo accuraat mogelijk weer te geven. Edward Gibbons *Decline and fall of the Roman empire* zal hij ongetwijfeld grondig hebben gelezen: net als Gibbon besteedt Doyle aandacht aan de middelpuntvliedende krachten die het Romeinse Rijk uiteindelijk fataal werden, met name corruptie,

decadente weeldezucht en bovenal de desintegratie van een gemeenschappelijk samenlevingsconcept. Daarnaast kan hij voor gegevens over het Nabije Oosten en Byzantium ook geput hebben uit het vroege werk van Arnold Toynbee.

Hij kwam wel eens moralistisch uit de hoek, bijvoorbeeld op het einde van 'De laatste galei' – wat niet wegneemt dat dit verhaal het drama van Carthago uitstekend samenvat. Die gebalde dramatiek kenmerkt bij uitstek ook 'De aftocht van de legioenen' en 'Het onbekende Oosten', om slechts deze titels te noemen.

Nog een opvallend detail: bij de naamgeving schijnt de inspiratie de auteur soms in de steek te hebben gelaten. Verscheidene van zijn nevenpersonages heten namelijk Crassus, overigens zonder enig verband met de hebzuchtige Marcus Licinius Crassus uit de tijd van Caesar.

De verhalen spreken voor zichzelf en behoeven geen nadere toelichting, al verdienen sommige nog wat bijkomende context.

In 'Achter de sluier' bijvoorbeeld heeft Doyle het experiment gewaagd heden en verleden in elkaar te laten overvloeien. Het is ook het verhaal waarin de auteur zijn verbeelding de grootste vrijheid heeft gegund. Minder dan elders baseert hij zich hier op specifieke en concrete historische uitgangspunten of feiten en brengt integendeel twee min of meer eigentijdse personen voor het voetlicht, met als clou dat die beide hoofdfiguren (of hun voorouders?) elkaar in de gewelddadige context van een ver verleden hebben leren kennen. Dat verleden moet omstreeks het jaar 400 gesitueerd worden, ten tijde van de Schotse invallen in wat toen nog Britannia heette. Precies vanwege het grotere

verbeeldingsgehalte zou je hier een overtuigende intrige verwachten, een verwachting die niet helemaal wordt ingelost: de vervlechting van heden en verleden blijft nogal ongeloofwaardig en onwaarschijnlijk. Dat doet echter geen afbreuk aan de bijwijlen rake verwoording waarin Doyle een meester was: *as one who peers down the dim aisles of over-arching centuries* ('als iemand die door schemerige corridors heen de afstand tot verre eeuwen overbrugt'), een zinsnede die niet zou misstaan om de schrijver zelf te karakteriseren.

'Het onbekende Oosten' evoceert op onnavolgbare wijze het drama van een beschaving die aan de rand van de ineenstorting staat, terwijl de mensen die voor haar verdediging zouden moeten instaan (en er ook de vertegenwoordigers van zijn) elkaar met absurditeiten om de oren slaan. Ook hier weer mag de formulering uiterst trefzeker heten. Eén voorbeeld slechts, om de bewuste haarkloverijen te typeren: *metaphysical differences so attenuated that they could hardly be stated* ('metafysische geschilpunten, zo futiel dat ze zich amper tot verwoording leenden'). Toegegeven, de kritische lezer kan er niet omheen dat de beschrijving van de barbaren wat subtieler had gemogen en als exponent moet gelden van het westerse – in het bijzonder het negentiende- en vroegtwintigste-eeuwse superioriteitsgevoel tegenover het vreemde en onbekende. Maar inzake sfeerschepping en beeldende weergave van een tijdsgewricht staat het verhaal loodrecht overeind. Het zijn geen geringe eigenschappen, ook elders in het boek volop aanwezig.

'De zilveren spiegel' vormt een buitenbeentje in de rij: als inspiratiebron fungeert hier niet de Oudheid maar wel de zestiende eeuw. Net als in 'Achter de sluier' wordt een soort

terugblik geboden naar het verleden, vanuit een recenter – zeg maar hedendaags – perspectief. In tegenstelling echter tot genoemd verhaal, waar de personages tot op zekere hoogte deelnemers zijn aan het gebeuren, is de ik-figuur hier er slechts de passieve getuige van. In casu wordt voor zijn ogen een soort reconstructie van een akelige historische gebeurtenis opgevoerd. De tekst getuigt van Doyles belangstelling voor spiritisme en paranormale verschijnselen. Ook ben je geneigd een vergelijking te trekken met sommige elementen uit het werk van Edgar Allan Poe, door de schrijver bewonderd en vooral in een aantal Holmes-vertellingen nagevolgd. Maar zo beklemmend als bij de Amerikaanse grootmeester wordt het niet. Doyles keuze voor het onderwerp van dit verhaal hangt hoogstwaarschijnlijk samen met een project waarbij zijn vader destijds betrokken was geweest, en nog wel in Arthurs geboorteplaats en -jaar. In 1859 werd namelijk op last van koningin Victoria een monumentale fontein opgericht in de voorhof van Holyrood Palace in Edinburgh – locatie van het historische drama. De ontwerper van de fonteinbeelden was Charles A. Doyle.

‘Onverwacht bezoek,’ het spannendste verhaal van de reeks, speelt zich af in Constantinopel ten tijde van de vermaarde Oost-Romeinse keizer Justinianus en zijn niet minder beroemde, wilskrachtige gade Theodora. De schrijver heeft inspiratie gepuurd uit de *Historia arcana* of ‘Geheime geschiedenis’ van de zesde-eeuwse Byzantijnse geleerde en literator Procopius. Deze beweert dat Theodora, die in haar jeugd danseres en toneelspeelster was geweest, een buitenechtelijke zoon had die enkele jaren na haar verheffing tot

keizerin naar Constantinopel kwam. Misschien klopt het niet, maar als verhaalstof valt het moeilijk te verbeteren.

‘Trefpunt’ is het lichtjes absurde relaas van de ontmoeting tussen een held uit Homerus’ *Ilias* en Bijbelse koning, een verzonnen gebeurtenis die weliswaar wat geforceerd aandoet maar niettemin een interessante gelijktijdigheid belicht. De krijgsverrichtingen rond Troje schijnen inderdaad plaats te hebben gevonden in een periode die ook voor Palestina betekenisvol was, al dient toch aangestipt dat die gelijktijdigheid minder absoluut was dan ze hier wordt voorgesteld. En het is nog maar de vraag of al die homerische helden ook werkelijk bestaan hebben.

Het korte slotverhaal ‘De centurio’, met als achtergrond de verwoesting van Jeruzalem door Titus in het jaar 70, grijpt terug naar een gebeurtenis van enkele tientallen jaren voordien. Een frappant voorbeeld van aandacht voor tekenende details is de omschrijving van de penetrante geur die door de belegerde stad wordt uitgewasemd. De tekst laat er geen twijfel over bestaan dat bij de plundering veel schatten verloren gingen, maar desondanks – al staat dat er niet bij – bleef de krijgsbuit aanzienlijk genoeg om de bouw van het Colosseum in Rome te financieren... Was Doyle ten slotte niet volkomen tevreden over dit verhaal? Het werd in elk geval weggelaten uit de latere verzamelbundel *The Conan Doyle Stories*, gepubliceerd in 1929 en door de auteur zelf voorzien van een korte voorbeschouwing (de regels aan het begin van deze inleiding zijn daaruit overgenomen).

Michiel Heirman

Het is niet overbodig erop te wijzen dat Arthur Conan Doyle geen voetnoten opnam in zijn teksten – ook al hebben vast niet al zijn tijdgenoten de beschreven situaties even goed kunnen plaatsen.

Aangezien vandaag legio namen, feiten en begrippen nog veel minder tot de parate kennis van de doorsnee lezer behoren, bleek het wenselijk deze uitgave van een beperkt aantal verklarende noten te voorzien.

DE AFTOCHT VAN DE LEGIOENEN

In het atrium van zijn paleisvilla aan de Theems zat de Romeinse stadhouder Pontus onthutst te staren naar de papyrusrol die hij net had opengeslagen. Voor hem stond de bode die het bericht had overgebracht: een donkerhuidige Italiaan, klein van gestalte, de zwarte ogen glazig ten gevolge van slaaptekort en de olijfkleurige trekken verdonkerd door stof en zweet. De gezagsdrager fixeerde hem met nietsziende blik, in beslag genomen door het plotse en volkomen onverwachte bevel. Hij had de indruk dat de bodem onder zijn voeten was weggeslagen en dat zijn leven en levenswerk onherroepelijk tot stof waren herleid.

‘Uitstekend,’ zei hij ten slotte op droge, harde toon, ‘je mag je terugtrekken.’

De man salueerde en verliet op onvaste benen de zaal. Een geelblonde Britse hofmeester trad aan om orders in ontvangst te nemen.

‘Is de generaal aanwezig?’

‘Hij zit te wachten, excellentie.’

‘Breng hem dan hier en laat ons alleen.’

Enkele minuten later had Licinius Crassus, hoofd van de Britse militaire staf, zich bij zijn overste aangediend. De forse, baardige man droeg een witte burgertoga, afgezoomd met het purper dat aan de patriciërs was voorbehouden. Zijn ruwe, krachtige trekken, gestaald en gegroefd in de loop van de aanslepende Afrikaanse oorlogen, werden overschaduwd

door bange voorgevoelens terwijl hij onderzoekend het verslagen en ontdane gezicht van de gouverneur bestudeerde.

‘Het dunkt me, excellentie, dat u slecht nieuws hebt ontvangen uit Rome.’

‘Het allerslechtste, Crassus. Het is gedaan met Brittannië. Blijft nog de vraag of we zelfs maar Gallië zullen kunnen houden.’

‘Moge de heilige Albanus¹ ons bijstaan! Hebt u precieze instructies gekregen?’

‘Wees daar maar zeker van, en ze dragen het zegel van de keizer zelf.’

‘Maar waarom? Ik had wel al praatjes opgevangen maar kon er nauwelijks geloof aan hechten.’

‘Mij verging het niet anders, vorige week nog, en ik heb de snoeshaan laten geselen die er ruchtbaarheid aan gaf. Maar hier staat het geschreven, zwart-op-wit: “Zend de legioenen tot de laatste man te hulp aan het Rijk. Zelfs geen cohort mag in Brittannië achterblijven.” Zo luiden mijn orders.’

‘Maar waarom dan toch?’

‘De ledematen worden opgeofferd om het hart te versterken. De oude Germaanse dreiging steekt eens te meer de kop op, en nieuwe horden barbaren rukken aan uit Dacië en Scythië. Er kan geen zwaard gemist worden om de Alpenpassen te verdedigen, laat staan dat drie legioenen lijdzaam zouden achterblijven in Brittannië.’

1 De eerste christenmartelaar van Engeland, in 305 onthoofd in de nasleep van de vervolgingen door Diocletianus. De stad St Albans is naar hem genoemd.

De krijgsman maakte een berustend gebaar. ‘Als de legioenen vertrekken, dan mag geen Romein hier zijn leven nog zeker achten. Ondanks alle moeite die we ons hebben getroost, kunnen we er niet onderuit dat dit land ons niet toebehoort en dat we het slechts behouden zoals we het veroverd hebben, enkel en alleen dus met het zwaard.’

‘Inderdaad, elke man of vrouw en ieder kind van Latijns bloed moet mee naar Gallië. De galeien liggen al voor anker in Portus Dubris.¹ Laat de orders meteen uitgaan, Crassus. Als het Valeriuslegioen zich terugtrekt van de muur van Hadrianus, kan het de kolonisten uit het noorden onder zijn hoede nemen. Het Jupiterlegioen begeleidt de mensen uit het westen en het Bataafse² die uit het oosten, als die tenminste bereid zijn verzamelen te blazen in Camboricum.³ Daar moet jij op toezien.’ Een ogenblik begroef hij zijn gezicht in zijn handen: ‘Wat een verschrikking, zo’n geweldige boom te moeten ontwortelen.’

‘En dat alleen maar om een boel onkruid te laten opschieten,’ zei de soldaat verbitterd. ‘Mijn God, welke ramp hangt die ongelukkige Britten boven het hoofd! Van oceaan tot oceaan zal elke volksstam haar naburen naar het leven staan wanneer de laatste Romeinse lictor⁴ zijn rug heeft gekeerd.’

1 Dover.

2 De Bataven of Batavieren, een van oorsprong vermoedelijk West-Germaanse stam, golden in de laat-Romeinse tijd als betrouwbare bondgenoten en elitetroepen.

3 Cambridge.

4 Wetsdienaar die de Romeinse rechtsmacht incarneerde en symboliseerde.